

Ліва Н. В. Вербальне й невербальне у музичній культурі європейського романтизму ХІХ століття та рок-культурі / Н. В. Ліва // Мова і культура : науковий журнал. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. І (126). – С. 89–93.

УДК 78.03 "18-19": 008: 301

Ліва Наталя Валеріївна
(м. Вінниця, Україна)

Вербальне й невербальне у музичній культурі європейського романтизму ХІХ століття та рок-культурі

Статтю присвячено проблемі співвідношення вербальних та невербальних елементів у двох споріднених, на думку автора, музичних культурах – європейському романтизмі ХІХ століття та рок-культурі ХХ століття. У статті також підкреслюється, що велика роль вербальних текстів у цих культурах свідчить про їх тісний зв'язок з бардівською традицією.

Ключові слова: вербальне, невербальне, романтизм, європейська музична культура, рок-культура.

Вербальное и невербальное в музыкальной культуре европейского романтизма ХІХ века и в рок-культуре. *Статья посвящена проблеме соотношения вербальных и невербальных элементов в двух родственных, по мнению автора, музыкальных культурах – европейском романтизме ХІХ века и рок-культуре ХХ века. В статье также подчёркивается, что большая роль вербальных текстов в этих культурах свидетельствует об их тесной связи с бардовской традицией.*

Ключевые слова: вербальное, невербальное, романтизм, европейская музыкальная культура, рок-культура.

Verbal and non-verbal in music culture of 19th century European romanticism and in rock culture. *The article is dedicated to the problem of correlation of verbal and non-verbal elements in two related (to the author's opinion) musical cultures – European romanticism of the ХІХth century and rock music of the ХХth century. The author also emphasizes, that great importance of verbal texts in these two cultures indicates their close connection with bard tradition.*

Key words: verbal, non-verbal, romanticism, European musical culture, rock culture.

Аналіз будь-якого культурного явища сучасності безперечно буде більш об'єктивним, якщо розглядати його у всій повноті зв'язків з попередніми епохами. Такий аналіз часто дає дослідникові можливість у новому світлі побачити минуле – те, що вже давно набуло статусу «хрестоматійного матеріалу».

У повній мірі це стосується вивчення яскравого й сповненого протиріч феномену ХХ століття – рок-музики. Дослідження такого масштабного явища молодіжної культури у контексті минулого призводить до цікавих і несподіваних висновків. Так, враховуючи самотність, яскраво виражену сучасність рок-культури, зазначимо, що вона не є унікальним, безпрецедентним явищем. Вже перші серйозні кроки у дослідженні рок-культури¹ (мистецтвознавство, літературознавство, культурологія) дають, на наш погляд, достатньо підстав вказати принаймні на один її аналог – споріднену культуру з минулого, яка свого часу також переросла межі суто музичної течії, набувши масштабів ідеології, світогляду. Це – музичний романтизм ХІХ століття. Незважаючи на численні й цілком зрілі шедеври, які подарувала світові культура романтизму, найсуттєвішою її ознакою, більше того – її лицем є яскраво виражена ювенальність.

Компаративний аналіз двох зазначених культур дає підстави стверджувати, що дані явища, незважаючи на відмінності зовнішніх форм, мають не лише численні спільні риси, але й взагалі можуть бути визначені як своєрідні паростки одного духовно-психологічного кореня.

У межах даного повідомлення розглядається лише одна з численних спільних рис, що поєднують романтизм і рок. Роль її, проте, є надзвичайно важливою, оскільки вона дає підстави охарактеризувати обидва порівнювані феномени як музичні культури *бардівського типу*.

Творчі зусилля митців обох культур фактично направлені на реалізацію однієї й тієї ж жанрової моделі – пісні під власний супровід. Щоправда, до втілення цієї моделі музиканти-романтики ХІХ століття і рок-музиканти ХХ століття приходять різними шляхами (зокрема, у рок-культурі цей зв'язок з піснею є більш прямим, неопосередкованим). Так чи інакше, саме цією особливістю пояснюється величезна роль *вербальних* засобів виразності в обох музичних культурах.

Роль словесних текстів у рок-мистецтві виявилась настільки суттєвою, що поява перших серйозних дослідницьких праць, присвячених рок-культурі, ознаменувалася вибухом нескінченних дискусій, учасники яких і досі намагаються з'ясувати пріоритетність у рок-композиціях тексту або музики. На даний момент

ці дискусії мають місце, головним чином, у літературознавчих колах, де, на відміну від академічного музикознавчого середовища, спостерігається значно більший інтерес до серйозного вивчення рок-культури і де, відповідно, цілком природно домінує позиція пріоритетності у рок-мистецтві віршованого слова [1]. Така ситуація загрожує утвердженням не зовсім правильних і не зовсім компетентних висновків, оскільки у музикознавців є багато підстав дотримуватись протилежної думки. Одним з найвагоміших аргументів у цьому зв'язку – тісна спорідненість рок-культури з культурою музичного романтизму.

В силу подібності емоційно-психологічного підґрунтя, ці дві музичні культури єднає спільна картина світу, що у великій мірі пояснюється тісним зв'язком обох культур з так званою малою культурною традицією [2; 3]. Згідно з нею, пізнання істини є явищем надраціональним і можливе лише через осяяння: істина відкривається не всім, а лише небагатьом обраним. Домінантою у цьому процесі є не розум, а почуття. Таким чином, музика, згідно з цією філософією, набуває статусу не лише найважливішого виду мистецтва, а й джерела пізнання світу (нарівні з медитацією, іншими так званими «станами зміненої свідомості», магією тощо). Відповідно до всього вищесказаного, в культурі музичного романтизму, як і в культурі андеграунду, постать музиканта (особливо – артиста-виконавця) виростає до масштабів жерця, напівбога, пророка. Саме цим у великій мірі пояснюється схожість в обох музичних культурах особливостей виконавської традиції – феномен «зірки», обожнюваного сценічного ідола, лише поява якого на естраді може довести публіку до стану божевільного екстазу².

Разом з тим, попри безумовну вагомість музичної сторони у мистецтві романтиків та рок-митців, не можна заперечувати той факт, що в обох порівнюваних музичних культурах надзвичайно важливу роль відіграють вербальні засоби виразності. Незважаючи на те, що рок (як і романтизм) – явище надзвичайно нерівне, сповнене протиріч і характеризується великим розмаїттям течій, слід констатувати, що в цілому тексти рок-композицій, створювані найчастіше самими музикантами³, являють собою глибокі за змістом зразки високої поезії. Рідше –

у тих випадках, коли текст не є авторським – використовуються твори видатних поетів минулого та сучасності⁴.

Визначна роль слова й програмності у творчості композиторів-романтиків XIX століття давно вже стала хрестоматійною істиною. Вкажемо додатково на деякі загальновідомі моменти, які доводять, що усе жанрове розмаїття музики романтиків так чи інакше наближається до згадуваної вище моделі – «співу під власний супровід». Так, жанр пісні (саме пісні, а не романсу!) у творчості романтиків досягає небувалого розквіту. Враховуючи, до того ж, яскраво виражений ліричний зміст мистецтва романтичної доби⁵, не можна не відмітити зв'язок цього мистецтва з бардівською традицією. Пісенністю насичуються й інші, невокальні жанри творчості романтиків: симфонія, інструментальна (перш за все фортепіанна) мініатюра, навіть етюд! Фортепіанний цикл п'єс Ф. Мендельсона, що носить характерну назву «Пісні без слів», якнайкраще ілюструє дану тенденцію. Не менш вартим уваги є також тяжіння романтиків до форми мініатюри взагалі. Так, симфонічний цикл, що у традиційному своєму вигляді складається з трьох або чотирьох частин, нерідко звужується у романтиків до одночастинного (народження жанру симфонічної поеми). Найкрупнішою музичною формою, таким чином, стає сюїта, цикл мініатюр – вокальних чи інструментальних. Цікаво, що того ж самого результату досягає, у свою чергу еволюція форми й у рок-музикантів. Щоправда, якщо романтики доходять до цієї спільної «точки перетину» шляхом спрощення вже сформованих в академічному мистецтві жанрів, то у рок-музиці спостерігається протилежна ситуація: жанри поступово ускладнюються і, як стверджує В. Сиров [4], у рок-композиціях з'являється навіть сонатна форма (яка, проте, не випадково не приживається). І в першому (романтизм), і в другому (рок) випадках сонатна форма не є іманентним для даних культур способом мислення. Домінантою в даному разі стають не абстрактні ідеї чи стрункі концепції, а безпосередність почуття, яка найприродніше своє вираження знаходить у вокальній мініатюрі – пісні.

Ліризм є характерною рисою й рок-музики, що не одразу впадає у вічі, оскільки ця музика не без підстав асоціюється передусім з підвищеною гучністю.

Нагадаємо у цьому зв'язку: домінантою у розумінні ліричного є, насамперед, вираження суб'єктивних почуттів, промова «від першої особи», що однаковою мірою характеризує як романтизм, так і рок-мистецтво. Наступна характерна риса рок-музики – камерність –також є завуальованою і помічається не одразу. Незважаючи на посилену динаміками потужність звучання електроінструментів, внаслідок чого звучання однієї бас-гітари здатне перекрити симфонічний оркестр, рок-музика є камерною за своєю суттю. Як правило, склад групи – три-чотири музиканти: у складі рок-групи зазвичай є соліст-співак (*front man*), якому фактично акомпанують решта музикантів. Ця обставина, а також той факт, що тексти переважної більшості рок-композицій написані від першої особи і часто є глибоко сповідальними за змістом (а отже – ліричними), створюють у реципієнта враження, що соліст є лідером даного колективу музикантів. Виникає ілюзія, ніби саме він генерує основну ідею твору (що не завжди відповідає дійсності). Даний факт свідчить про надзвичайно суттєву особливість рок-культури: її виконавська традиція виводить на перший план особистість – митця-лірика. Часто вокаліст рок-групи супроводжує власний спів грою на гітарі (скрипці, флейті, трубі), що остаточно ототожнює його з образом співця-барда.

Підводячи підсумки, зазначимо, що одним із спільних протиріч, властивих і романтичній культурі ХІХ століття, і рок-культурі ХХ століття, є співіснування в одному ментальному просторі культу чуттєвого, над-раціонального, анти-вербального, суто музичного – з яскраво вираженою потребою використовувати водночас саме вербальні засоби виразності. На наш погляд, у цьому яскраво проявляється найхарактерніша особливість обох культур – їх ювенальність. Саме в цьому протиріччі відчувається палке бажання бути почутим, а ще – відчайдушна спроба за допомогою слів донести до іншого те, що словами виразити неможливо.

Примітки

¹ Протягом двох останніх десятиліть з'явилося вже чимало дисертаційних досліджень, присвячених рок-культурі. В Україні, зокрема, захищена дисертація: Васильєва Л. Л. Рок-музика як фактор розвитку культури другої половини ХХ століття (К., 2004).

² Аналоги рок-концертів 70-90-х років ХХ століття – виконавська діяльність Ніколо Паганіні, Ференца Ліста та численних менш відомих сьогодні солістів-віртуозів романтичної доби.

³ Факт, що зайвий раз виявляє зв'язок з бардівськими традиціями.

⁴ Даний факт вже визнано літературознавцями – особливо в Росії. Про це свідчать видання текстів рок-композицій окремими збірками, а також факт включення рок-поезії до освітніх програм з літератури.

⁵ Нагадаємо етимологію слова «лірика», що в перекладі з грецької означає «спів під супровід ліри». Найголовнішою ознакою ліричного мистецтва є промова «від першої особи».

Література

1. Русская рок-поэзия: текст и контекст : сб. науч. трудов [ред.: Ю. В. Доманский, Т. Г. Ивлева, Е. А. Козицкая] / Т. Ивлева, Е. Козицкая, Ю. Доманский. – Тверь, 1998. – Вып. 1-8.
2. Дайс Е. А. Русский рок и кризис отечественной культуры / Е. А. Дайс // Нева. – 2005. – № 1. – С. 201-230.
3. Яковенко И. Г. Большая и малая традиции европейской культуры: к постановке проблемы. Статья 1 [Электронный ресурс] / И. Г. Яковенко // Общественные науки и современность. – 2005. – № 4. – С. 93. – Режим доступа до інформації: <http://www.lebed.com/2006/art4592.htm>.
4. Сыров В. Н. Стилиевые метаморфозы рока или путь к "третьей" музыке : монография / В. Н. Сыров. – Нижний Новгород : Издательство Нижегородского университета, 1997. – 210 с.